

L'EXÈRCIT ROMÀ

1. Història de l'exèrcit al llarg de la història de Roma: Monarquia – República - Imperi
2. Organització de l'exèrcit
 - a. Com s'organitzava la legió
 - b. Caps militars
 - c. Soldats: armes, equipament, ensinistrament, vida
3. El campament
4. L'exèrcit en marxa
5. Tàctiques de lluita
6. El setge i les màquines de guerra
7. La marina
8. Botí, honors, el triomf
9. Importància de l'exèrcit

En l'antiguitat la guerra era l'estat normal dels pobles i Roma no va ser una excepció. La vida del romà estava associada a la guerra. Al principi, per estar rodejat de pobles més poderosos, i després, ja imperi, per les pressions dels pobles fronterers i les revoltes de pobles sotmesos. A més, els romans van establir el principi de Ciceró: *si vis pacem, para bellum*.

1.- Història de l'exèrcit al llarg de la història de Roma

Monarquia: el servei afectava els ciutadans entre disset i seixanta anys. Fins els quaranta-cinc participaven en les campanyes i els de més edat defensaven les ciutats i formaven la reserva. Les classes altes no defugien el servei militar, ja que el seu compliment era imprescindible per a poder accedir a les magistratures de l'Estat i fer carrera política (el *cursum honorum*). L'organització política bàsica en aquella època era la *gens*. La lleva obligava a cada *gens* a proporcionar un cert nombre d'homes armats més altres homes de suport. El requisit bàsic ser ciutadà romà (infanteria o cavalleria pesades) o bé ciutadà d'algun poble sota domini romà (*velites* i cavalleria lleugera), La lleva només era obligatòria en temps de guerra, però les contínues guerres en les quals Roma es veia implicada feien que en la pràctica la lleva sempre estigués en vigor. Encara que els soldats percebien una paga (no molt elevada) els seus camps de cultiu quedaven desatesos, i això inevitablement causava pèrdues si la campanya s'allargava.

Reformes de Servi Tul·li: en els primers temps Roma disposava d'una sola legió de fins a tres mil infants i tres-cents cavallers. Les guerres en aquella època eren campanyes limitades que acabaven amb l'hivern. Ni tan sols era un cos permanent: es reclutava i llicenciava segons les necessitats. Pel creixement de Roma el nombre de legions va augmentar primer a dues i posteriorment a quatre, i la mida de la legió va passar d'uns tres mil homes a més de quatre mil, podent arribar fins als cinc mil. Com que cada soldat s'havia de pagar l'equipament, aquest depenia de a quina de les cinc classes establertes per Servi Tuli pertanyia l'home. La millor armada era la primera classe.

Les altres classes portaven equipament progressivament menor, d'acord amb el poder adquisitiu. La segona

classe mancava de cuirassa i l'escut era oval, la tercera mancava a més de grebas, la quarta només tenia pilum i gladius i la cinquena eren foners (llançaven pedres).

República: amb el pas del temps el sistema militar va anar canviant, i la cúria, organització territorial, es va convertir en la unitat de lleua. A començaments de l'etapa republicana la legió es va organitzar amb una estructura molt més formal i estricta. Com que les guerres eren més freqüents i llargues, requerien més planificació; l'estat començà a compensar aquells ciutadans que havien d'abandonar el seu treball. Durant la República se solia reclutar un màxim de tres o quatre legions, i únicament eren permanents les legions I a IV. Durant la Segona Guerra Púnica es van reclutar moltes més legions per poder fer front a l'amenaça d'Anibal.

Finals del s.II aC i s.I aC: crisi de l'exèrcit republicà i reformes de Mari. Al final del s.II aC Gai Mari va reformar l'exèrcit: el va fer permanent i es va augmentar la paga del legionari. Els nous soldats s'allistaven per setze anys, període que se'n va anar ampliant-ne fins vint o vint-i-cinc. Les reformes de Mari van dur a la professionalització definitiva de l'exèrcit i la seva configuració clàssica: l'estat subministrava les armes i es millorà la paga.

Imperi: l'exèrcit a l'època imperial va mantenir la bona estructura organitzativa derivada de la república. Els cavallers i les classes altes havien desaparegut pràcticament de l'exèrcit i la infanteria era difícil de reclutar sense recórrer a les capes més baixes de ciutadans i als provincials sense ciutadania. El nombre de legions oscil·là en tota l'època imperial, al voltant de la trentena (vint-i-tres amb August, després vint-i-cinc, i cap al final eren trenta-dos). Cada legió comptava amb 5.000 o 6.000 homes, dividits en cinquanta o seixanta centúries.

L'exèrcit a la segona meitat del segle III. La nova situació política forçava a mantenir un exèrcit nombrós en peu de guerra. El sou dels legionaris havia augmentat amb Septimi Sever i Caracal·la a uns sis-cents denaris anyals, i sembla que d'aquesta suma ja no se'n restaren més les despeses d'alimentació i d'equip (vestidor, calçat, tenda, armament), si bé això no està acreditat. La paga del legionari era petita, encara que el costum dels Emperadors d'efectuar donatius a les legions amb motiu de la seva proclamació augmentava els ingressos (especialment els pretorians que rebien major part). Però en els confusos anys posteriors al 235, els sous dels legionaris van perdre poder adquisitiu conseqüència de l'acceleració de la inflació. Els *donativa*, d'existir, serien petits i irregulars.

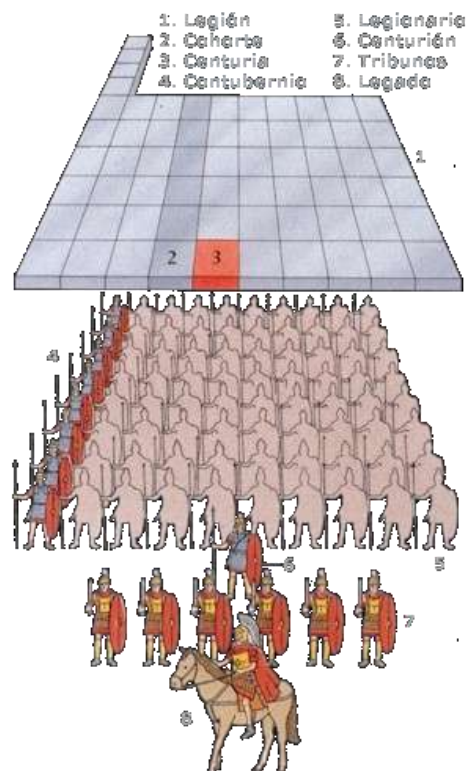
2.- Organització de l'exèrcit

En els seus inicis l'exèrcit romà no tenia cap model i no seguia una estratègia definida. Les campanyes començaven sempre en primavera i acabaven a la tardor; l'hivern era època de pau. La situació canvià quan el rei Servi Tul·li creà un nou model d'exèrcit que tenia com a unitat bàsica la legió, unitat composta en un primer moment per 4200 soldats d'infanteria (posteriorment 6000) i 300 de cavalleria.

La legió

La legió era la base de l'exèrcit romà. Va anar evolucionant al llarg de la història de Roma, amb diferents reformes quant a l'equipament i les tàctiques, però la més important va ser la de Gai Màri a finals del sII aC.:

- **Una legió** estava formada per 5120 homes dividits en **10 cohorts** formades per 480 homes.
- **Cada cohort**, a la vegada es dividia en **3 maniples** (hastati, principes, triarii -1a,2a i 3a línia de combat-)
- **Cada maniple estava format per 2 centúries** de 80 homes. Era la unitat més petita capaç d'emprendre qualsevol acció
- **Les centúries** estaven formades per **10 contubernia** (grups de 8 homes que compartien una tenda de campanya).
- **La cavalleria, amb les tropes auxiliars**, flanquejava la infanteria
- **Cada legió tenia un número i un nom.**

Tropes auxiliars:

També hi havia tropes auxiliars, organitzades en unitats d'infanteria (cohorts), compostes entre 500 i 1000 homes per unitat, organitzats en cohorts mixtes de 6 a 10 centúries mes 3 o 6 *turmes*; d'aquestes també en surten esquadrans de cavalleria (*alae*). Dirigint les tropes auxiliars es trobaven oficials romans de l'ordre de cavalleria (*praefecti*).

La guàrdia pretoriana era un cos especial, creat durant l'Imperi i format per uns 10000 homes, que actuava com la guàrdia personal de l'emperador. Tenien el campament prop de Roma i estaven dirigides pel prefecte, comandant de la plena confiança de l'emperador. Els soldats d'aquesta guàrdia rebien una paga i tenien una consideració superior als legionaris normals.

Caps militars:

El cap suprem de l'exèrcit varià segons el període històric. Durant la monarquia fou el **rei**, en la República el **cònsol** i durant l'Imperi l'**emperador**.

El comandant en cap de la legió era el **legatus legionis** (de l'ordre senatorial) que disposava de un estat major format per un prefecte (**praefectus**) i sis lloctinents (**tribuni legionis**), que tenien al seu càrrec 10 centúries, dirigida cada una per un **centurió**.

A la infanteria, dins de l'estructura militar hi havia:

Oficials superiors: càrrecs polítics. No eren soldats professionals. El pas per l'exèrcit era un escaló inexcusable a la seva carrera política

- En primer lloc estava el **cònsol**. (República) o el **legat militar**, anomenat per l'emperador, durant l'Imperi
- Els **tribuns militars** en alguns casos eren joves nobles sense experiència militar, en altres casos havien servit prèviament com oficials de tropes auxiliars .

Oficials de carrera:

- **El prefecte.** Era l'oficial superior del centurió. La major part d'ells havien estat centurions. S'encarregaven de l'equipament i de les edificacions. En absència de superiors podien dirigir la legió.
- **El centurió.** Peça fonamental de l'exèrcit. La major part eren soldats professionals que obtenien el càrrec després de molts anys de servei. Les funcions dels centurions eren molt variades, ensinistraven els reclutes, inspeccionaven les tropes, posaven sentinelles, marxaven al davant al camp de batalla i podien també, per la seva experiència, aconsellar als oficials superior abans de la batalla.
- **Per sota del centurió hi havia altres càrrecs secundaris:** ajudants (options), signiferi (portaestandarts)
- **Decurions:** comandaven la cavalleria

Els soldats

A l'hora d'entrar en l'exèrcit no importava el lloc d'origen de cada soldat, sinó tenir o no la ciutadania romana. Hi havia dos tipus de soldats, els legionaris, normalment ciutadans romans, i les tropes auxiliars, soldats sense la ciutadania, que en ocasions s'allistaven per a obtenir-la.

L'exèrcit romà anava uniformat, la qual cosa era inusual per a l'època. La vestimenta consistia en una túnica curta i si feia fred es posava una capa que també servia de manta. El calçat, equipament bàsic per la mobilitat de l'exèrcit consistia en unes còmodes sandàlies de sola gruixuda, *caligae*

Es vestien amb una túnica gruixuda de llana que els arribava als genolls (*sagum*); com a calçat duïen unes sandàlies (*caligae*) de cuir, molt resistent per a llargues marxes. Si feia molt de fred tenien una capa amb caputxa (*sagum*).

Equipament En el combat es protegien amb:

- un casc (*galea*), que protegia el cap, cara i coll
- escut (*scutum*) quadrat de fusta recobert de pell
- cuirassa de cuir i metall (*lorica*) que cobria el pit, esquena i els costats fins a la cintura. D'aquí sortien unes tires de cuir protegides amb metall molt característiques (*cingulum*)

Quant a l'armament ofensiu portaven:

- espasa curta (*gladius*)

- punyal petit i punxegut (*pugio*)
- javelina amb mànec de fusta i punxa de ferro (*pilum*)
- llança més llarga i pesada que el *pilum* (*hasta*)

Impedimenta: a més d'aquest equipament els soldats portaven les eines per a construir el campament, pics, pales, queviures per una o més jornades, blat, formatge, cansalada, vi... (fins uns 40 kg o més).

La cavalleria (*equitatus*). La cavalleria estava composta majoritàriament per auxiliars. L'equipament era similar al de la infanteria auxiliar, excepte que utilitzaven també la llança i uns pantalons dins el genoll. Era vital a l'hora de les càrregues, per a perseguir l'enemic quan fugia i com a exploradors i patrulles de guàrdia. El principal problema era la dificultat per a controlar el cavall en el camp de batalla, ja que no coneixien l'estrep. Cada unitat de cavalleria estava composta per deu genets sota les ordres d'un oficial anomenat decurió.

Els auxiliars Als auxiliars se'ls destinava lluny del seu lloc d'origen, per a evitar que poguessin sumar-se a possibles rebel·lions contra Roma. En un primer moment se les reclutava entre els pobles aliats d'Itàlia i posteriorment en províncies menys civilitzades. Els auxiliars rebien armes i uniformes diferents dels legionaris. Utilitzaven espases llargues i uns escuts ovalats. Portaven menys armadura, i per això podien moure's amb més rapidesa que la resta dels soldats, però també patien més baixes a les batalles. Les tropes auxiliars estaven especialitzades en el tipus d'armament característic dels seus llocs d'origen. Per exemple, els sirians eren arquers i els de Les Balears atacaven amb les fones.

A més cada legió comptava amb soldats especialistes, escrivans, metges, i més de 150 especialistes dedicats a tasques artesanes: topògrafs, fabricants d'utilitatge militar, carnisseres..

Ensinistrament Els reclutes romans no rebien cap preparació prèvia; quan signaven l'allistament se'ls enviava a un campament amb soldats experimentats. Allí la vida dels soldats era molt dura, fins i tot quan no combatien. El grup més petit en una legió era el *contubernium*, grup de vuit soldats que vivien junts en la mateixa tenda del campament. S'aixecaven abans de l'alba, i una vegada vestits i sense esmorzar, feien una desfilada militar. Després un oficial passava revista i donava les ordres del dia. La major part del temps la dedicaven a l'exercici militar. S'exercitaven per a mantenir-se en forma: tallaven arbres i superaven una sèrie d'obstacles carregats amb totes les armes. Assajaven maniobres que després feien servir en el camp de batalla: marxar en línies paral·leles, formar cercles, separar files, etc. Aprenien i milloraven amb les armes. A més, tots els mesos realitzaven tres llargues marxes de 30 km carregats amb una motxilla de 30 kg. de pes on portava roba, aliments i utensilis de construcció (pala....). Els soldats, a més de les tasques militars realitzaven altres funcions; col·laboraven com a constructors amb els enginyers; aixecaven els campaments, construïen ponts, aqüeductes, calçades i col·laboraven en la fundació de les ciutats.

Al terminar la jornada, quan es posava el sol els soldats feien el sopar, menjada principal del dia. Consistia en unes tortes de cereals, pa, mantega, sopa, verdures i carn de caça, si hi havia. Per a beure, vi barat o vinagre i aigua. Després de sopar, si no tenen guàrdia podien sortir del campament i si estaven prop d'alguna ciutat, anaven a buscar diversió, o es quedaven al campament, si estaven al mig del camp.

10. Les demés legions. Al davant de cadascuna marxava el portaestendard amb l'àguila imperial (*aquilifer*), envoltat pels demés portaestendards, y després els cornetes. A continuació venien els legionaris. I darrere de cada legió, l'equipatge.
11. La reraguarda, formada por una força combinada de legionaris, infanteria lleugera i cavalleria.

L'exèrcit complet (quatre legions) podia arribar a 20 km.

L'entrenament era dur, fins a aconseguir que un legionari carregat amb més de 30 kgs marxés 50 kms al dia, però l'avantatge estratègic era enorme.

Encara de nit, els legionaris es despertaven, esmorzaven i al primer toc de corneta aixecaven les tendes. Al segon toc de corneta carregaven tot l'equipament col·lectiu en mules, desmuntaven les empallissades i desfeien el campament. Abans del tercer toc un herald preguntava tres vegades si estaven preparats, els soldats responien afirmativament i llavors començaven la marxa en silenci.

5.- Tàctiques de lluita

La lluita. Els romans lluitaven seguint un ordre perfectament establert. Si l'enfrontament era a camp obert, en primera línia es col·locava la infanteria lleugera, els *velites*, darrera un bloc central format per les legions, disposades en tres línies:

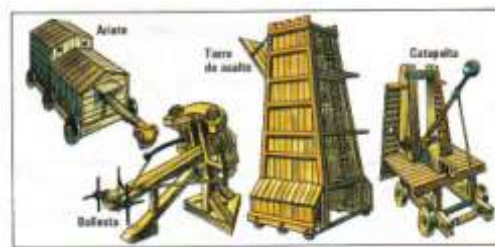

- Hastati, tropes inexpertes
- Principes, tropes experimentades
- i triarii, els més veterans, que només entraven en combat en situacions límit

Aquestes tres línies estaven flanquejades per tropes auxiliars, i en els extrems, *alae*, la cavalleria. Quan atacaven, ho feien en formació tancada, l'anomenada tortuga, *testudo*, que consistia en col·locar-se l'escut sobre els caps. Així es protegien dels atacs enemics (fletxes, llances, pedres, oli bullint) i a vegades es pujaven sobre els escuts dels companys per a salvar desnivells. Quan l'enemic es replegava a una ciutat o campament es recorria al setge, per al qual l'exèrcit tenia una sofisticada maquinària militar.

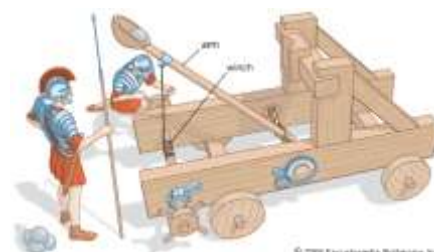
6.- El setge i les màquines de guerra

Els romans van copiar dels grecs les idees sobre maquinària militar. No coneixien cap explosiu i impulsaven l'armament amb molles. Però la superioritat era manifesta respecte de la major part dels pobles contra els que combatien que ni tan sols tenien artilleria.

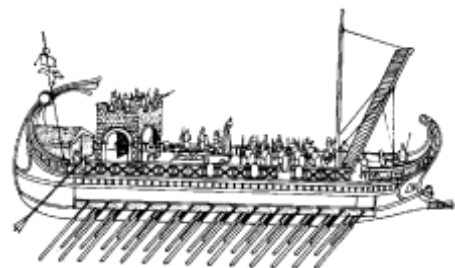

Màquines de guerra. Les principals màquines eren:

- Les catapultes, màquines que llançaven fletxes de diferent grandària.
- Les ballestes, artefacte que llançava pedres d'uns vint quilos

- fins a quatre-cents metres de distància.
- Els ariets que servien per a destruir muralles i obrir portes.

7.- La marina

La guerra contra els cartaginesos primer i l'expansió fora d'Itàlia obligà els romans a desenvolupar una important marina de guerra que també es dedicava a assegurar el comerç en el Mediterrani contra pirateria.

La nau més comú era la trirreme amb una triple fila de remes. Les principals armes eren un esperó molt agressiu, *rostrum*, situat a la proa, unes torres des de les que es llançaven projectils i una espècie de garfis, *corvus*, per a subjectar, abordar els vaixells enemics i emprendre el combat cos a cos.

Malgrat tot, el servei militar a la marina no donava prestigi, i bona part de la flota estava composta sobre tot per aliats.

8.- Botí, honors, el triomf

riqueses i terres obtingudes en la victòria militar passaven a ser propietat de l'estat romà. Moltes d'aquestes terres es donaven a patricis i generals o s'arrendaven i es treballaven amb els nous esclaus. Sovint el mateix general podia repartir el botí entre la seva tropa, i així es guanyava la seva fidelitat personal.

Quan un general obtenia alguna victòria militar important, Roma se lo reconeixia amb nombrosos honors entre els quals destaca *el triomf*, una desfilada multitudinària pels carrers de Roma amb el general vencedor, les tropes, el botí obtingut, els presoners, i també els senadors i magistrats

9.- La importància de l'exèrcit

Els romans crearen una perfecta maquinària militar gràcies a una organització eficaç, excel·lent ensinistrament, fidelitat exemplar i fèrria disciplina. A més de les funcions pròpies d'un exèrcit imperialista, conquerir, recaptar impostos, pacificar els territoris ocupats, i garantir la seguretat de les fronteres, també l'exèrcit fou factor de romanització i de civilització.

Els soldats, construïen ponts, aqüeductes i calçades; aixecaven campaments, i quan es llicenciaven rebien terres o el dret a fundar ciutats que atreïen civils, pagesos, artesans i comerciants. Allí por on passaven o s'establien els soldats, transmetien la llengua, i els costums de Roma. El *limes* era una zona d'intensa romanització, civilització i prosperitat

Per a Roma l'aspecte més negatiu de l'exèrcit romà fou el seu enorme poder, sobre tot després de la professionalització, ja que els soldats sovint anteposaven la lleialtat al general que els pagava a la de l'Estat. Alguns militars utilitzaren aquest poder per a intervenir en els assumptes de l'Estat, amb tràgiques conseqüències al final de la República (guerres civils) i durant l'Imperi (en èpoques de crisi l'exèrcit va arribar a imposar els emperadors.